

EL CAMÍ DE L'EXÈRCIT ROIG

Introducció a *ESCRITS MILITARS*

Lev Trotski

maig de 1922

---

versió catalana feta per Alejo Martínez _alejomp@lycos.es - des de: "El camino del Ejército Rojo",
en, <http://www.marxists.org/espanol/trotsky/em/03.htm>

Per als partits comunistes de tots els països, els problemes que es refereixen a les forces armades de la revolució són d'una gran importància. Desdenyar-los, o, pitjor encara, renegar d'ells sota capa d'una fraseologia pacifista-humanitària, és un vertader crim. Creure que necessàriament s'obra malament quan s'obra amb violència, encara que es tracte d'actes de violència revolucionària, i que per aqueixa raó els comunistes no haurien de dedicar-se a "exaltar" la lluita armada i a glorificar les tropes revolucionàries, és una filosofia digna de quàquers, de dukhobors i de fadrinotes de l'Exèrcit de Salvació. Permetre en un partit comunista una propaganda d'aqueix tipus equival a autoritzar la propaganda en la guarnició d'una fortalesa assetjada. Qui vol el fi vol els mitjans. I l'acte de la violència revolucionària és el mitjà per a alliberar els treballadors. A partir del moment en què l'objectiu és la conquesta del poder, l'acció terrorista ha de transformar-se en acció militar. Res diferencia l'heroisme d'un jove proletari que cau en les barricades de la naixent revolució de l'heroisme del soldat roig que mor en el front quan la revolució ja s'ha apoderat de l'estat. Només sentimentals estúpids poden creure que el proletariat dels països capitalistes podria exagerar el paper de la violència revolucionària i exaltar desmesuradament els mètodes del terrorisme revolucionari. Al contrari, la classe treballadora no comprèn encara prou la importància del paper alliberador de la violència revolucionària. I precisament per aqueixa raó continua en l'esclavitud. La propaganda pacifista en la classe obrera porta tan sols al reblaniment de la voluntat del proletariat i afavoreix la violència contrarevolucionària, armada fins a les dents.

Abans de la revolució el nostre partit disposava d'una organització militar. El seu objectiu era doble: fer propaganda revolucionària entre les tropes i preparar en el mateix exèrcit punts de suport per al colp d'estat. Com l'agitació revolucionària havia guanyat tot l'exèrcit, la tasca pròpiament organitzativa de les cèl·lules bolxeviques en els regiments no fou especialment visible. No

obstant, fou considerable: subministrà la possibilitat d'aïllar un petit nombre d'elements, que en les hores més crítiques de la revolució exerciren un paper decisiu. En el moment del colp d'octubre hom el trobà en els llocs de comandament, de comissaris d'unitats, etc. Més avant tornarem a trobar a molts d'ells com a organitzadors de la Guàrdia Roja i de l'Exèrcit Roig. La guerra fou la causa directa de la revolució. El cansament i el disgust general que havia provocat donà a aquesta una de les seues consignes principals: acabar amb el conflicte. Però la mateixa revolució feu néixer novament altres perills militars cada vegada més amenaçadors. D'allí l'extrema debilitat exterior de la revolució en el seu primer període. En l'època de les negociacions de Brest-Litovsk estigué quasi sense defensa. Tots es negaven a lluitar, pensant que la guerra era cosa del passat. Els camperols s'apoderaven de la terra i els treballadors creaven les seues pròpies organitzacions i prengueren en les seues mans la indústria.

Tal fou l'origen de la immensa experiència pacifista en l'època de Brest-Litovsk. La República Soviètica declarà que no podia signar un tractat sota pressió però que, no obstant, no es batria, i publicà l'ordre de llicenciar les tropes. Era córrer un gran risc, però la situació ho exigia. Els alemanys tornaren a prendre l'ofensiva, i aqueix fou el punt de partida d'un profund canvi en l'esperit de les masses; aquestes començaren a comprendre que calia defensar-se amb les armes en les mans. La nostra declaració pacifista introduí un ferment de descomposició en l'exèrcit dels Hohenzollern. L'ofensiva del general Hoffmann ens ajudà a crear l'Exèrcit Roig.

En els primers moments no ens decidirem, no obstant, a recórrer al reclutament obligatori; no teníem les possibilitats polítiques ni l'organització administrativa necessàries per a mobilitzar els camperols que acabaven de ser desmobilitzats. Es bastí un exèrcit sobre les bases del voluntariat. I és comprensible que, junt amb una joventut obrera plena d'abnegació, hi entraren també elements vagabunds i inestables que no sempre són de primera qualitat. Els nous regiments creats durant el període en què els vells es dissolien espontàniament, no eren segurs (per als nostres amics com per als nostres enemics és indubtable que l'aixecament txecoslovac en el Volga ha estat provocat pels social-revolucionaris i altres blancs). La capacitat de resistència dels nostres regiments estava esgotada; a l'estiu de 1918, una ciutat rere una altra cauen en mans dels txecoslovacs i dels contrarevolucionaris que se'ls havien unit. El seu centre és Samara. S'apoderen de Simbirsk i de Kazan. Nizhni-Novgorod es troba amenaçada. De l'altra banda del Volga es prepara l'atac a Moscou. En aqueix moment (agost de 1918) la República Soviètica fa esforços extraordinaris per a desenvolupar i reforçar l'exèrcit. S'adopta, primer que res, un mètode de mobilització massiva dels comunistes i es crea junt amb les tropes en el front del Volga un aparell centralitzat de direcció política i d'instrucció.

Paral·lelament, a Moscou i en la regió del Volga, es tracta de mobilitzar algunes classes d'obrers i camperols; petits destacaments de comunistes asseguren el compliment de la mobilització. En les províncies del Volga s'estableix un règim draconianà per tal de fer front a la gravetat del perill. Al mateix temps es realitza una intensa propaganda escrita i oral amb grups de comunistes que van d'una aldea a una altra. Després dels primers tempteigs, la mobilització s'amplia considerablement i es completa amb una lluita sistemàtica contra els desertors i grups socials que alimenten i inspiren la deserció: contra els kulaks, part del clergat i els residus de l'antiga burocràcia. Els treballadors comunistes de Petrograd, Moscou, Ivanovo-Voznesensk, etc.; entraren en la unitat que s'acabava de reconstituir i en les que els comissaris són els primers en rebre el nomenament de caps revolucionaris i representants directes del poder soviètic. Algunes sentències exemplars dels tribunals revolucionaris adverteixen tothom que la pàtria soviètica està en perill de mort i que exigeix de tots una absoluta obediència. Per a poder realitzar el viratge indispensable cal utilitzar durant moltes setmanes totes les mesures de propaganda, disciplina i repressió. D'una massa vacil·lant, inestable i dispersa neix un vertader exèrcit. El 10 de setembre de 1918 es reprèn Kazan; l'endemà, Simbirsk. Aqueixa data representa un moment memorable en la història de l'Exèrcit Roig. De sobte el sòl s'aferma sota els nostres peus. Ja no es tracta de les primeres temptatives desesperades; des d'ara, podem i sabem combatre i vèncer.

Mentre, en tot el país es crea l'aparell militar i administratiu en estreta combinació amb els soviets de les províncies, els districtes i els cantons. El territori de la República, encara immens malgrat estar rosegat per les conquestes enemigues, és dividit en circumscripcions que comprenen moltes províncies, la qual cosa permet la necessària centralització.

Les dificultats polítiques i organitzatives són increïbles. El canvi psicològic que representava la destrucció de l'antic exèrcit i la creació d'un nou s'assolí tan sols a costa d'incessants desacords i conflictes interns. L'antic exèrcit havia fet escollir comitès de soldats i un personal de comandament que depenia en rigor d'aqueixos comitès. Aquesta mesura tenia sens dubte un caràcter politicorevolucionari i no militar. Des del punt de vista de la direcció de les tropes per al combat i de la seua preparació, això era inadmissible, monstruós i criminal. Ni és ni era possible dirigir tropes per mitjà de comitès escollits, per elements sotmesos als comitès i per caps revocables en qualsevol moment. Però, a més a més, l'exèrcit no volia lluitar. En rebutjar el personal de comandament compost de terratinents i burgesos i crear una administració revolucionària autònoma en la persona dels soviets de representants dels soldats, l'exèrcit sostenia la revolució social. Quan es pensa en el desmembrament de l'antic exèrcit, aqueixes mesures d'organització política revelen ser justes i necessàries. Però no feren néixer espontàniament un nou exèrcit apte per al combat. Després

d'haver passat pel període de Kerenski, els regiments del tsarisme, es dispersaren amb posterioritat a octubre fins a reduir-se al no-res, i en intentar aplicar d'una manera automàtic els vells procediments d'organització al nou Exèrcit Roig s'amenaçà de minar-lo per la base. L'elecció del personal de comandament entre les tropes tsaristes tendia a la depuració de tots els possibles agents de la restauració; però el sistema electiu en cap cas podia garantir a l'exèrcit revolucionari un personal de comandament competent. L'Exèrcit Roig havia de crear-se des de dalt, d'acord amb els principis de la classe obrera. El personal de comandament havia de ser escollit i controlat pels òrgans del poder soviètic i del partit comunista. L'elecció dels caps per a unitats políticament poc educades i constituïdes per camperols joves que acabaven de ser mobilitzats s'hauria convertit, per força, en un joc d'atzar i hauria creat amb tota seguretat condicions favorables per a les maniobres d'alguns intrigants i aventurers. De la mateixa manera, l'exèrcit revolucionari, com a instrument d'acció i no com a terreny de propaganda, era incompatible amb un règim de comitès escollits que, en la pràctica, en deixar a cada unitat la decisió de si s'estava a favor de l'ofensiva o de la defensiva, no podia més que minar el poder central. Els social-revolucionaris d'esquerra portaren aqueix pseudodemocràtic fins a l'absurd quan demanaren als regiments que prengueren en les seues mans resoldre si era necessari observar les condicions de l'armistici amb els alemanys o passar a l'ofensiva. Tractaven d'aixecar, d'aquesta manera, l'exèrcit contra el poder soviètic que l'havia creat.

Abandonat a si mateix, el camperol no és capaç de formar un exèrcit centralitzat. El camperol no va més enllà de l'etapa de destacaments locals de guerrillers, en els quals una "democràcia" primitiva serveix generalment de disfressa a la dictadura personal dels alemanys. Aqueixes tendències guerrilleristes, reflex de l'element camperol en la revolució, trobaren la seua expressió perfecta en els social-revolucionaris d'esquerra i en els anarquistes, però es manifestaren també en gran nombre de comunistes, sobretot entre els camperols, els antics soldats i els sots-oficials.

En els primers temps el camperol representava una ferramenta indispensable, i els petits destacaments independents es bastaven per a combatre els contrarevolucionaris, que no havien trobat encara el temps suficient per a recobrar l'ànim i armar-se. Semblant lluita exigia abnegació, iniciativa i independència. Però la guerra, com més s'estenia més exigia una organització i una disciplina regulars. Les pràctiques del guerrillerisme, amb els seus aspectes negatius, es giraren contra la revolució. Transformar els destacaments en regiments, integrar aquests en les divisions, subordinar els caps de les divisions a l'exèrcit i al front, eren problemes que presentaven grans dificultats i que no sempre es resolien sense víctimes.

La revolta contra el centralisme burocràtic fou en la Rússia tsarista part integrant de la revolució. Regions, províncies, districtes, ciutats, volien a qual més demostrar la seua independència. En els primers moments, la idea d'“el poder en la base” prengué un caràcter extremadament caòtic. Per a l'ala esquerra dels social-revolucionaris, com per als anarquistes, aquesta idea s'emparentava amb la doctrina federalista reaccionària. Per a les masses constituïa una reacció inevitable i, en el fons, sana enfront de l'antic règim, que perdia iniciativa. No obstant, a partir del moment en què la unió dels contrarevolucionaris es consolidà i augmentaren els perills exteriors, les tendències autonomistes primitives en el terreny polític i, més encara, en el militar s'anaren fent més i més perilloses. Sens dubte aquest problema representarà un gran paper a Europa occidental, sobretot a França, on els prejudicis autonomistes i federalistes estan més arrelats que en cap altra banda. Fer triomfar el centralisme revolucionari-proletari com més aviat millor és la premissa de la futura victòria sobre la burgesia.

L'any 1918 i gran part de 1919 transcorren en una lluita incessant i aferrissada per la creació d'un exèrcit centralitzat, disciplinat, aprovisionat i dirigit per un centre únic. En el terreny militar aquesta lluita reflecteix, només que en forma més acusada, el procés que s'originava en tots els dominis de la construcció de la República Soviètica.

L'elecció i la creació d'un personal de comandament presentaven una sèrie d'enormes dificultats. A la nostra disposició estaven les restes de l'antic cos d'oficials, gran part dels oficials del temps de guerra i, finalment, els caps que la mateixa revolució havia promogut en la seua primera etapa, la de les guerrilles. Entre els antics oficials, els que romangueren del nostre costat foren, d'una banda, els homes de convicció que comprenien o sentien el caràcter de la nova època; d'una altra banda, els funcionaris rutinaris, desproveïts d'iniciativa i als que els faltava valor per a seguir els blancs; i, per fi, els molts contrarevolucionaris actius presos de sorpresa.

Des dels primers passos de la construcció, el problema dels antics oficials de l'exèrcit tsarista s'havia plantejat en forma aguda. Com a representants de la seua professió, portadors de la rutina militar, ens eren indispensables i sense ells hauríem estat obligats a començar des de zero. És dubtós que en semblants circumstàncies l'enemic ens hagués donat la possibilitat d'aconseguir ni tan sols el nivell necessari. Sense reclutar representants de l'antic cos d'oficials no podríem construir un organisme militar centralitzat ni un exèrcit. En conseqüència, se'ls incorporà a la força armada, no en la seua condició d'agents de les antigues classes dirigents, sinó com a protegits de la nova classe revolucionària. Molts d'ells, és cert, ens traïren i es passaren a l'enemic; però, encara que participaren en els aixecaments, en el fons el seu esperit de

resistència de classe estava trencat. No obstant, l'odi que inspiraven a les tropes continuava viu i representà una de les fonts de l'esperit guerriller, ja que en els quadres d'una petita unitat local no hi havia necessitat de militars qualificats. Calgué, al mateix temps, trencar la resistència dels elements contrarevolucionaris de l'antic cos d'oficials, i garantir, pas a pas, als elements lleials la possibilitat d'incorporar-se a les files de l'Exèrcit Roig.

Les tendències oposidores d'“esquerra”, en els fets les de la intel·liguència camperola, tractaven de trobar una fórmula teòrica que expressés la seua manera de concebre l'exèrcit. Segons ella, l'exèrcit centralitzat era l'exèrcit de l'estat imperialista. Conforme al seu caràcter, la revolució havia de posar-li la creu no sols a la guerra de posicions sinó, també, a l'exèrcit centralitzat. La revolució s'ha construït completament sobre la mobilitat, l'atac audaç i la facultat de maniobres. La seua força de combat resideix en la petita unitat independent que combina totes les armes i no està lligada a una base, que es recolza en la simpatia de la població i pot atacar lliurement les reraguardes de l'enemic, etc. En una paraula, la tàctica de la “petita guerra” era proclamada la tàctica de la revolució. La terrible prova de la guerra civil donà aviat un desmentiment a aqueixos prejudicis. Els avantatges que una organització i una estratègia centralitzades representen en relació amb la improvisació en el lloc, al separatisme i al federalisme militars es demostraren tan ràpidament i de manera tan clara, que avui en dia els principis fonamentals per a la construcció de l'Exèrcit Roig estan fora de discussió.

La institució dels comissaris exercí un paper principal en la creació de l'aparell de comandament. La constituïen obrers revolucionaris, comunistes i, al començament, també en part social-revolucionaris d'esquerra (fins a juliol de 1918). Per tant, el comandament estava en certa manera desplegat. El comandant es reservava la direcció purament militar; el treball d'educació política es concentrava a mans dels comissaris. Però el comissari era sobretot el representant directe del poder soviètic en l'exèrcit. Sense entorpir el treball merament militar del comandant i sense disminuir en cap cas la seua autoritat, el comissari havia de crear les condicions per tal que aqueixa autoritat no es girés contra els interessos de la revolució. La classe obrera sacrificà a aquesta labor els seus millors fills; centenars i milers d'ells moriren en els seus llocs de comissaris. Molts altres arribaren a ser després caps revolucionaris. Des d'un començament ens posarem a la tasca de crear una xarxa d'escoles militars. En els primers temps reflectiren la debilitat general de la nostra organització militar. Una formació accelerada donà alguns mesos després en realitat, soldats rojos mediocres en compte de caps. I així com en aqueixa època molt sovint les masses havien d'entrar en combat i manejar el fusell per primera vegada, així també es confiava el comandament no sols de grups, sinó de grans

grups i inclús de companyies a soldats rojos que només havien rebut quatre mesos d'instrucció.

Ens hem esforçat sincerament per reclutar antics sots-oficials de l'exèrcit tsarista, però s'ha de tenir en compte que en bona part ells provenien en aqueix moment de les capes més acomodades de la població de les aldees i del camp; eren sobretot els fills instruits de les famílies camperoles tipus kulak, però continuaven odiant les "xarretes daurades", és a dir, als oficials de la intel·liguència noble. Semblants sentiments provocaren una divisió al si d'aqueix grup: subministrà molts caps i comandants notables, dels quals Budienni fou un dels més brillants; però proporcionà també nous caps als aixecaments contrarevolucionaris i a l'exèrcit blanc.

La creació d'un personal de comandament és un problema força difícil. I si durant els tres o quatre primers anys d'existència de l'Exèrcit Roig pogué formar-se un personal de comandament superior, no es pot dir el mateix, ni tan sols avui, del comandament subaltern. Actualment ens esforcem per assegurar a l'exèrcit caps independents que responguen per complet a la pesada responsabilitat que se'ls confia. La instrucció militar es pot enorgullir d'èxits immensos; l'ensenyament i l'educació del personal de comandament roig millora sense parar.

És conegut el paper que, en l'Exèrcit Roig ha exercit la propaganda. La instrucció política que precedí cada una de les nostres etapes en el camí de la construcció (tant en el terreny militar com en els altres) ha necessitat un gran aparell polític junt amb l'exèrcit, Els òrgans més importants d'aqueix treball el constitueixen els comissaris que ja coneixem. La premsa burgesa europea falseja la veritat quan presenta la propaganda com una diabòlica invenció dels bolxevics. En tots els exèrcits del món la propaganda exerceix un paper enorme. L'aparell polític de la propaganda burgesa és, poderosament i tècnica, molt més ric que el nostre. En el seu contingut resideix l'avantatge de la nostra propaganda, ha estretit invariablement les files de l'Exèrcit Roig i desmoralitzat les de l'exèrcit enemic sense recórrer a cap procediment o mitjà tècnic especial, sinó només a la "idea comunista", que és la clau d'aqueixa propaganda. Confessem aquest secret militar sense el menor temor que els nostres enemics ens el plagien.

La tècnica de l'Exèrcit Roig reflectia, i reflecteix, el conjunt de la situació econòmica del país. Al començament de la revolució disposàvem de l'herència material de la guerra imperialista; en el seu gènere era colossal, però totalment desorganitzada. D'una cosa hi havia massa; d'una altra, no prou; a més, no sabíem què era el que teníem. Els principals serveis de subministraments ens ocultaven curosament el poc que sabien de la seua existència. El "poder en la

base” posava la mà sobretot el que es trobava en el seu territori. Els caps guerrillers revolucionaris es proveïen del que queia en el seu poder. Els conductors de trens desviaven hàbilment del seu destí vagons d’equipaments i trens sencers. Hi hagué, així, al començament de la revolució un malbaratament espantós dels abastiments que ens havia deixat la guerra imperialista. Alguns regiments que no tenien baionetes per als seus fusells, ni tan sols cartutxos, portaven amb si carros i avions. A finals de 1917 el treball de la indústria bèl·lica es detingué. A penes en 1919, quan les velles reserves estaven quasi esgotades, se la començà a ressuscitar. Des de 1920 gairebé tota la indústria treballa per a la guerra. No teníem cap reserva. Cada fusell, cada cartutx, cada parell de botes que sortien de les màquines eren enviats directament al front. Hi hagué períodes (que podien durar setmanes) en què cada cartutx era imprescindible, o quan el retard d’un tren especial de municions obligava en l’enfront al replegament de divisions senceres en desenes de verstes. Si bé el desenvolupament de la guerra comportava la declinació de l’economia, l’abastiment de l’exèrcit arribà a ser cada vegada més regular, gràcies d’una banda a la intensificació de la potència industrial i, d’una altra banda, a la creixent millora en l’organització de l’economia de guerra.

En el desenvolupament de l’Exèrcit Roig la creació de la cavalleria ocupa un lloc especial. Sense entrar a parlar ací del paper que ella tindrà en l’esdevenidor, podem comprovar que els països que tenen millor cavalleria són els menys desenvolupats: Rússia, Polònia, Hongria i més cap altre Suècia. La cavalleria necessita estepes, grans espais oberts. I fou lògicament en el Kuban i prop del Do i no al voltant de Petrograd i de Moscou on es creà. En la Guerra de Secessió foren els camperols del sud els que comptaren amb l’avantatge de la millor cavalleria. Només en la segona meitat de la guerra pogueren els del nord utilitzar aqueix tipus d’arma. El mateix fenomen es repetí entre nosaltres. La contrarevolució s’havia atrinxerat en la llunyana perifèria i s’esforçava, atacant des d’allí, per tancar-nos en el centre, al voltant de Moscou. L’arma principal de Denikin i Wrangel la formaven els cosacs i la cavalleria. Al principi les seues audaces incursions ens crearen força sovint immenses dificultats. No obstant, aqueix avantatge que tenia la contrarevolució (l’avantatge del retrocés) es mostrà accessible també a la revolució quan aquesta compregué el que significava la cavalleria en una guerra civil de moviments i es fixà com a objectiu aconseguir una a qualsevol preu. En 1919 la consigna de l’Exèrcit Roig fou: “Proletaris, a cavall!”. Al cap d’alguns mesos nostra cavalleria igualava a la de l’enemic, per a després passar a prendre definitivament la iniciativa en les seues mans.

La unitat de l’exèrcit i la seua confiança en ella es reforçaven sense parar. Al començament no sols els camperols, sinó també els proletaris es negaven a enrolar-se. Només un petit nombre de treballadors, plens d’abnegació,

participava voluntàriament en la creació de les forces armades de la República Soviètica. I aquests elements suportaren tot el pes del període més difícil. L'estat d'ànim dels camperols canviava sense parar. En els primers temps, regiments sencers de camperols que, per cert, en la majoria dels casos no estaven de cap mode preparats, ni políticament ni tècnicament, es rendien sense oposar resistència. Però quan els blancs els prenien sota les seues banderes tornaven al nostre costat. A vegades la massa camperola intentava demostrar independència i abandonava als blancs i als rojos per a refugiar-se en els boscos i crear els seus destacaments "verds". Però el seu aïllament i la manca de suport polític els condemnava per endavant a la derrota. D'aquesta manera en els fronts de la guerra civil es notava amb més claredat la "relació de forces fonamental" de la revolució: la massa camperola, que la contrarevolució dels grans terratinents, els burgesos i la intel·liguència disposava a favor de la classe obrera, vacil·larà sense parar entre una i altra, per al capdavant sostenir la classe obrera. En les províncies més endarrerides, com Kursk i Vorenezh, on els que es negaven a complir les obligacions militars es comptaven per milers, l'aparició en les seues fronteres de les tropes dels generals provocà un canvi d'opinió radical i llençar a aqueixa massa de desertors a les files de l'Exèrcit Roig. El camperol recolzà el treballador contra el gran terratinent i el capitalista. En aqueix fet decisiu es troba l'arrel del factor més important de les nostres victòries.

L'Exèrcit Roig es creà sota el foc, sovint sense línia de conducta ben definida i davall la forma d'improvisacions prou desordenades. El seu aparell era extremadament pesant i moltes vegades obstaculitzant. Hem aprofitat cada treva per a estretir, consolidar i ajustar la nostra organització militar. En el curs d'aquests dos últims anys s'han assolit al respecte progressos evidents. En 1920, en el moment de la nostra lluita contra Wrangel i Polònia, l'Exèrcit Roig comptava en les seues files amb més de 5.000.000 d'homes. Avui, incloent-hi la flota, té al voltant de 1.500.000 i continua disminuint. La reducció és menys ràpida del que hauríem desitjat, perquè corre paral·lela amb la millora en la qualitat. En les reserves i els serveis auxiliars la reducció és incomparablement major que en les unitats de combat. En decreixer, l'exèrcit no es debilita; al contrari, es reforça. La seua capacitat per a mobilitzar-se en cas de guerra no cessa de créixer, i la seua dedicació a la causa de la revolució social no ofereix ja dubtes.

Moscú, 21 de maig de 1922